

Bosna i Hercegovina

TURISTIČKA ZAJEDNICA
GRADA GRAČANICA

GRAČANICA

Osjeti duh bosanske čaršije

Turistički ured grada Gračanica:
+387 (0)61/054-596
tzggracanica@gmail.com
www.visitgracanica.ba

Hotel "Sax":
+387 (0)35/704-502
info@hotel-sax.ba
https://hotel-sax.ba

Hotel "Etna":
+387 (0)35/570-100
info@hotel-etna.ba
https://hotel-etna.ba

Terme Gračanica:
+387 (0)35/707-414
info@termegracanica.ba
https://termegracanica.ba

Grad Gračanica
+387 (0)35/700-870
info@gracanica.gov.ba
https://gracanica.gov.ba

Bosanski kulturni centar Gračanica
+387 (0)35/703-186
bkc.grac@bih.net.ba

Radio Gračanica
+387 (0)35/703-500
radio.grac@bih.net.ba
https://radiogracanica.ba

KORISNE WEB-ADRESE

Izletište Vis - Sijedi Krš (online prezentacija): https://visitvis.ba
Sajam "Grapos Expo": https://graposexpo.ba
Udruženje poslodavaca i samostalnih privrednika Gračanica: https://upg.ba
Časopis za kulturnu historiju "Gračanički Glasnik": https://www.gracanickiglasnik.ba

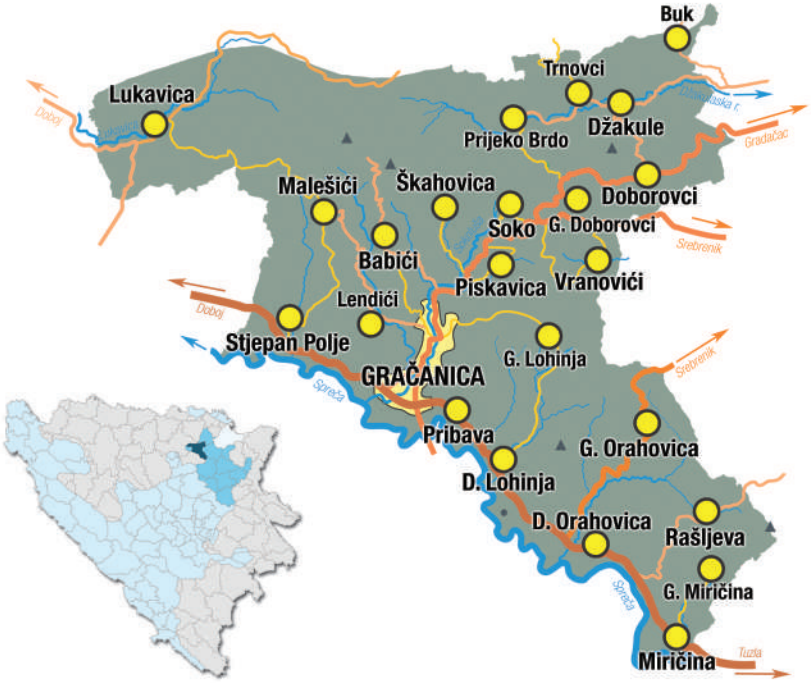

GRAD GRAČANICA

Bosna i Hercegovina

Federacija Bosne i Hercegovine | Tuzlanski kanton

Površina: 219 km² • Nadmorska visina: najniža: 150 m (Brestovačka bara, Sprečko polje); najviša: 692 m (vrh Vis, Trebava); centar grada: 185 m; prosječna visina: 200-300 m • Stanovništvo: 45.220 (područje grada); gradsko središte: 12.500 • Gustoća naseljenosti: 268 stanovnika po km² • Stupanj razvijenosti: srednje razvijena lokalna zajednica • Privredna slika: mala i srednja preduzeća; oko 500 preduzeća i 700 samostalnih radnji; proizvodne djelatnosti: prerada drveta, plastike i metala, obućarstvo i konfekcija, građevinarstvo, proizvodnja hrane; uslužne djelatnosti: trgovina, ugostiteljstvo i prijevoz; poljoprivreda: uzgoj stoke, proizvodnja i prerada mlijeka, voćarstvo, povrtlarstvo. • Zdravstvo: Dom zdravlja Gračanica sa mrežom područnih ambulanti; Opća bolnica "Dr. Mustafa Beganović"; veći broj privatnih ordinacija.

Školstvo: 11 osnovnih škola, Osnovna muzička škola, Gimnazija "Dr. Mustafa Kamarić", Mješovita srednja škola Gračanica. • Mjesne zajednice: Gračanica (gradsko središte), Babići, Buk, Doborovci, Gornji Doborovci, Džakule, Lendići, Donja Lohinja, Gornja Lohinja, Lukavica, Malešići, Miričina, Donja Orahovica, Gornja Orahovica, Piskavica, Pribava, Prijeko Brdo, Rašljeva, Soko, Stjepan Polje, Škahovica, Trnovci i Vranovići. • Prometna povezanost: Magistralni put M4 (Doboj - Tuzla), regionalne ceste: R460 (Gračanica - Srnice), R461 (Bukva - Srebrenik) i R461a (D. Orahovica - Srebrenik) • Cestovna udaljenost: Sarajevo - 169 km; Tuzla - 43 km, Doboj - 18 km, Srebrenik - 20 km; Gradačac - 35 km; granični prijelaz Orašje - 60 km, Međunarodni aerodrom Tuzla - 53 km.

Gračanica se nalazi u sjeveroistočnoj Bosni, u području gdje obodi dinarskih planina silaze ka prostranoj panonskoj niziji. Administrativni okviri grada obuhvataju sjeverni dio doline rijeke Spreče u njezinom donjem toku, te južna i jugoistočna pobrđa niske planine Trebave, kao i manjega brdsko-planinskog masiva Ratiš. Uz Gračanicu, kao gradsko središte, tu se nalazi i dvadesetak drugih naselja (mjesnih zajednica).

Grad Gračanica na zapadu graniči sa općinom Doboj Istok, na sjeveru i sjeverozapadu sa gradskim područjem Gradačca, a na istoku s gradskim područjima Srebrenika i Lukavca (u entitetu Federacija BiH); na jugu, rijeka Spreča odvaja grad Gračanicu od općine Petrovo i dijela gradskog područja Doboja (entitet Republika Srpska), s kojim se administrativne granice grada Gračanica dodiruju i u sjeverozapadnom dijelu, u rejonu planine Trebave.

Gračanički kraj i ovaj dio Bosne imaju veoma povoljne prirodne odlike: nisku nadmorsku visinu, blagu klimu, obilje izvora, te dosta plodne zemlje uz pravo bogatstvo živog svijeta - tako da nimalo čudno nije što su naseljeni od najstarijih vremena. Naselja uz rub Sprečkoga polja, po dolinama i pobrđima, polja, njive i livade, voćnjaci i lugovi, uz nešto veće šume u osojnim stranama - sav taj krajobraz, koji svojom živopisnom slikovitošću fascinira posjetitelje, goste, a i one koji usput prolaze ovuda - oblikovan je kroz dugi niz stoljeća ljudskoga života i rada.

Gračanica, gradsko središte, naselje je s vijekovnom urbanom tradicijom i svrstava se u red starih bosanskih čaršija. Smještena u dolini riječice Sokoluše, na mjestu gdje se ista otvara ka širokome i plodnom Sprečkom polju - sa razvijenom komunalnom i društvenom infrastrukturom, solidnom komunikacijskom povezanošću, savremeno organiziranom zdravstvenom službom i opremljenim školama, s parkovima i dosta zelenila, bogatom ponudom sportskih, kulturno-zabavnih i drugih javnih sadržaja - danas je mjesto ugodnog življenja za sve njene stanovnike, ali i grad koji goste dočekuje raširenih ruku.

Okolne mjesne zajednice, u prošlosti bosanska sela sa raštrkanim zaseocima i mahalama, danas su uveliko urbanizirane, sa svim savremenim infrastrukturnim objektima i sadržajima na usluzi stanovnika. Neka od tih naselja razvila su se već i u prave mikroregionalne centre. Sva naselja na prostoru grada Gračanica, inače, s gradskim središtem i glavnim prometnicama povezana su dobrim asfaltnim cestama.

Gračanica - *od posla čaršija*, kako je često nazivaju, danas je uveliko poznata kao mjesto razvijenog poduzetništva, tzv. male privrede, te malih i srednjih preduzeća: kako u gradu, tako i na selu. Turistička djelatnost je ovdje možda još u povojima, ali ova sredina je oduvijek znala dočekati goste.

A ima i mnogo toga za pokazati...

Gračanički kraj je naseljen još od najstarijih razdoblja prahistorije, što svjedoče ostaci neolitskog naselja na Korića Hanu, starosti nekih 5.500-6.500 godina, te ostaci brončanodobnih i željeznodobnih gradina na uzvišenjima Vuknić, Bučica i Lepar, iznad samoga grada. Ljudi su u ovoj pitomoj kotlini živjeli i kasnije, u razdoblju antike, te ranoga srednjeg vijeka. Tragovi naseljenosti na širem gračaničkom području isto su tako brojni, a posebno se izdvajaju prahistorijski lokaliteti Brdo i Barice u G. Orahovici, Vranovići, Džakule, te Monj iznad Doborovaca.

Većina ovdašnjih naselja, pod današnjim imenima, nastala je u doba srednjovjekovne bosanske države. Središte života ovih krajeva u tom vremenu bio je utvrđeni grad Soko. U sjeni njegovih zidina razvilo se i selo Gračanica, sa rudnikom željeza. Nastalo je na istoimenoj rijeci, koja je danas poznata po imenu Sokoluša, a sama rijeka je nazvana ***Gračanicom*** (u starijoj varijanti: *Gradčanicom*), jer je nastajala ispod *grada* Sokola, spajanjem dvaju potočića koji ga opasuju.

Po uspostavi osmanske vlasti (1520. g.), Gračanica izrasta u najveće naselje ovoga kraja, koje do 1548. g. i službeno stječe status kasabe (grada), carskim ukazom sultana Sulejmana Veličanstvenog. Početkom XVII. st. jedan je od najvećih gradova ovog dijela Bosne, po broju stanovnika ravan Donjoj Tuzli. Bila je središte prostranog kadiluka (koji je obuhvatao prostor između Bosne, Save i zapadnog dijela Majevice).

Tokom dugotrajnih habsburško-osmanskih ratova, potkraj XVII. i na početku XVIII. stoljeća, Gračanica je postala pogranično mjesto, izloženo neprijateljskim napadima i pustošenjima. U njoj se gradi i tvrđava (od koje se do danas nije sačuvao trag), koja sa utvrdama Soko, Srebrenik i Gradačac ulazi u sastav Gradačačke kapetanije. Bilo je to i vrijeme teških stradanja, oskudice, gladi i kuge, što je ostavilo dubokog traga u narodnoj predaji - sve do današnjih dana.

No, u drugoj polovici XVIII. st. Gračanica se obnavlja i nastavlja svoj razvoj, izrastajući ponovno u veliku kasabu, sa petnaestak mahala, te čaršijom sa brojnim dućanima, magazama i hanovima. Bila je i važan urbani, privredni i kulturno-prosvjetni centar šire okoline, ali i sjedište kadije, te muselima i muftije. Imala je 12 džamija, 3 medrese i više mekteba, sahat-kulu, hamam (javno kupatilo), više javnih biblioteka...

U vrijeme austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine, 1878. g., Gračanica je bila jedno od središta bošnjačkog otpora, ali i poprište bitke u kojoj je narodna vojska muftije Šemsekadića do nogu potukla jače, brojnije i opremljenije okupatorske trupe. Bila je, također, i jedini grad u zemlji koji je oslobođen od okupatora - makar i privremeno.

Slamanjem otpora i zavođenjem austrougarske uprave, ipak, nije prekinut razvojni put Gračanice. Naprotiv, ovo mjesto se ubrzano razvija, izrastajući iz tradicionalne bosanske kasabe u moderan grad. Za

privredni razvoj osobito značajno je bilo otvaranje kamenoloma krečnjaka, te izgradnja željezničke pruge koja je grad povezivala s prugom Doboj - Tuzla. U tom vremenu Gračanica je postala stjecište trgovaca i poslovnih ljudi, sa začecima industrijske proizvodnje. Početak XX. st. bio je i period kulturne emancipacije, kada se osniva i veći broj kulturnih i drugih udruženja, kao i prve političke organizacije. Sam grad je tada bio istinska multikulturalna sredina, u kojoj su živjeli pripadnici različitih etničkih i konfesionalnih zajednica.

Razvoj ovoga kraja nastavljen je i u razdoblju monarhističke Jugoslavije (1918.-1941.), inače vremenu kada u gradu dolazi do istinskog procvata građanske kulture i načina života. Napredak se uveliko osjećao i na selu, kroz političku i kulturnu emancipaciju stanovništva, izgradnju škola i cesta, unaprjeđenje poljoprivrede itd.

U Drugom svjetskom ratu ovo je područje izbjeglo veća neposredna stradanja, ali je podijeljenost stanovništva na suprostavljene ratne strane prouzročila tešku traumu u kolektivnoj memoriji ovdašnjeg naroda, produbljenu i dosta velikim ljudskim gubicima i žrtvama, u različitim vojskama i formacijama, na različitim stranama.

U prvim godinama socijalističke Jugoslavije, Gračanicu je zaobišao opći razvoj industrije i prometnica, te su grad i bliža okolina stagnirali u odnosu na neka mjesta u susjedstvu. Gračanica nije imala prirodnih resursa koji bi privukli državne investicije, a planska, centralizirana privreda sputavala je lokalne inicijative. No, iako je privredna slika bila blijeda, urađeno je mnogo na kulturno-prosvjetnom planu, osnivanjem većeg broja osnovnih škola, srednje strukovne škole i gimnazije, kao i Narodnog univerziteta, ustanove za kulturu i obrazovanje.

Poslije privrednih i društvenih reformi, sredinom 1960-tih, stanje se uveliko mijenja i u sveukupnom razvoju Gračanice bilježi se znatan napredak. U gradu se osniva više tvornica i prerađivačkih pogona lahke industrije, grade se asfaltne ceste ka Doboju i Tuzli, a osobit zamah postiže tzv. mala privreda u privatnom posjedu, po čemu je Gračanica, uz par drugih općina, bila specifična u cijeloj tadašnjoj Jugoslaviji. Povećanje broja stanovnika i razvoj uslužnih djelatnosti uvjetovali su ubrzani urbani i teritorijalni razvoj grada, a savremena komunalna infrastruktura se razvija i u okolnim mjesnim zajednicama.

Takav razvojni slijed prekinut je raspadom Jugoslavije i agresijom na Bosnu i Hercegovinu, u kojoj je Gračanica pretrpjela mnogobrojne žrtve, teška razaranja i materijalne gubitke. Ipak, zahvaljujući uspješnoj organizaciji odbrane i hrabrosti ovdašnjih ljudi, svi agresorski nasrtaji su odbijeni, a Gračanica je iz rata izašla slobodna - i čista obraza.

Obnovivši porušeno i ratom opustošeno, ova je lokalna zajednica ponovno krenula naprijed - sve krupnijim koracima.

Arheološki nalazi i tragovi svjedoče da su ljudi na mjestu današnje Gračanice gotovo u kontinuitetu živjeli od najstarijih vremena - još od prije nekoliko milenija. No, samo naselje po imenu Gračanica razvilo se potkraj srednjega vijeka, u sjeni zidina obližnjeg utvrđenog grada Sokola. Poniklo je na riječici koju danas nazivamo Sokolušom, a koja je do prije stoljeće i pol bila poznata po imenu *Gračanica* (ili, u starijoj formi: "Gradčanica"). Sama riječica ime je dobila jer je nastajala ispod zidina utvrđenog grada Sokola (staroslavenska riječ *grad* izvorno je označavala utvrdu, ograđeno i zaštićeno mjesto).

S korijenima u bosanskom srednjovjekovlju, Gračanica puni razvoj doživljava u prvim desetljećima osmanske uprave. Osmanlije su je zatekli kao dosta veliko selo, s rudnikom željeza. Ali već **1548. godine**, ukazom sultana Sulejmana Veličanstvenog, Gračanica je uzdignuta u status kasabe - gradskog naselja, s poreskim i drugim povlasticama kakve su u to doba uživali svi stanovnici gradova, bilo na Istoku, bilo na Zapadu. Već tada, stvoreni su začeci ***gračaničke čaršije*** - javnoga, privrednog i društvenog središta svakoga grada u osmanskom dobu.

Gračanička čaršija razvila se na lijevoj obali rijeke Sokoluše, gdje su se starinom nizali trgovački dućani, zanatske radionice, magaze, kao i brojni drugi urbani sadržaji. Okolo čaršije su se prostirale mahale sa kućama i dvorištima, kao rezidencijalni dijelovi naselja.

Iako je nekoliko puta stradala u požarima i prirodnim nepogodama, čaršija je tradicionalnu fizionomiju sačuvala do 1895. g. - kada je, na Aliđun (2. avgusta), potpuno uništena u katastrofalnom požaru. Poslije toga, iznova se gradi, ali ovaj put u duhu moderne arhitekture kasnoga XIX. st., dok se u njezinu središtu uređuje prostran gradski trg. Takav izgled sačuvala je do sredine XX. st. - uz neke preinake (trg je u tom vremenu pretvoren u glavni gradski park).

U vremenu najintenzivnijeg urbanog razvoja Gračanice, u poznijem socijalističkom razdoblju, kao i kasnije, do današnjih dana - Gračanlije, nažalost, nisu znali očuvati tradicionalni ambijent svoga gradskoga središta... U čaršiji su porušeni brojni stari, vrijedni objekti od izuzetne ambijentalne i kulturno-historijske vrijednosti, a sagrađeni su novi, po izgledu i dimenzijama ni nalik starijim građevinama. Ali uprkos toj devastaciji staroga urbanog prostora, gračanička čaršija je ipak sačuvala dosta od svog tradicionalnog duha. I danas je to istinsko središte ovoga grada, nezaobilazno mjesto susreta, događanja i dešavanja...

Gračaničku čaršiju, koju čini gradska šetnica (ul. Alije Izetbegovića), uz glavni gradski park, još uvijek krase vrijedni spomenici kulturnog nasljeđa: Sahat-kula iz XVII. st., Osman-kapetanova medresa (u kojoj se nalazi i Turistički ured), te Ahmed-pašina džamija, kao i spomen-kosturnica boraca NOR-a u spomenutom parku.

Gračanička sahat-kula danas je najstariji autentični spomenik kulture u Gračanici, ali i jedini izvorno očuvani spomenik graditeljske baštine osmanskog razdoblja u ovome gradu. Uzdiže se u donjem dijelu gračaničke čaršije i dominira njenim urbanim krajolikom.

Sagrađena je vjerovatno početkom XVII. stoljeća, kao vakuf čuvenoga **Ahmed-paše Budimlije**, zagonetne povijesne ličnosti o kojoj se malo zna, izuzev da je sagradio i osnovao najznačajnije vjerske, kulturne i javne objekte u Gračanici: džamiju, mekteb, najvjerovatnije i medresu, hamam (javno kupatilo), sahat-kulu, a uz sve to uvakufio je i velik broj dućana, magaza, hanova i drugih koristonosnih objekata.

Gračanička sahat-kula je, kako ističu poznavaoci kulturne historije, najmasivniji objekat te vrste u cijeloj Bosni i Hercegovini. Visoka 27 m, s debelim kamenim zidovima, ona zaista plijeni pažnju svojom monumentalnošću, ali i uočljivom nakrivljenošću. Tako nakrivljena bila je otkako se pamti: tako se u narodu priča, kao što se o njoj ispredaju i različite druge legende, a zbog nakrivljenosti mnogi je, danas, u šali nazivaju i "gračaničkim krivim tornjem".

Starinom je vrijeme označavala zvonom, koje se čulo i u više gračaničkih sela, a danas ga pokazuje kazaljkama sata, koji je vidljiv iz čaršije i nekoliko okolnih mahala. Nacionalni je spomenik Bosne i Hercegovine, ali i glavni simbol Gračanice - od kako se pamti.

Utemeljena još u XVII. st. od Ahmed-paše Budimlije, vakifa koji je podigao i sahat-kulu, od svog nastanka glavna je, *čaršijska* džamija u Gračanici. U narodu je poznata i po imenu **Bijela džamija**.

Po usmenoj tradiciji, bila je to prvobitno građevina potkupolnog tipa. Konac XIX. stoljeća dočekala je kao tradicionalna bosanska džamija sa četveroslivnim krovom, te visokom kamenom munarom. Uslijed zuba vremena dosta je oronula, te se 1914. g. krenulo u temeljitu obnovu. Tada je poprimila današnji izgled. Mnogi tvrde da je to jedna od najljepših džamija potkupolnog tipa u cijeloj Bosni i Hercegovini. Nepuna dva desetljeća od izgradnje, doživjela je novu obnovu (1934. g.), kada je nanovo ozidana munara, srušena udarima orkanskog vjetra u do tada nezapamćenoj oluji. U jesen 1995. g. munara je ponovo srušena - ovaj put topovskom granatom 130 mm ispaljenom s položaja Vojske Republike Srpske sa Ozrena. Ipak, ubrzo je obnovljena, a njeno je uzdizanje, prve poslijeratne godine, simboliziralo i obnovu Gračanice.

U višestoljetnoj povijesti ove džamije, na službi su se smjenjivale na desetine imama, hatiba, mujezina i vaiza, a ostalo je zapisano da je u njoj još u XVIII. st. djelovala i javna biblioteka. U haremu (dvorištu) džamije sačuvano je više starih nadgrobnih nišana, a na nekima su i kaligrafski izvedeni epitafi sa u stihu ispjevanim tarihima: istinski spomenici kako pjesničkog, tako i kaligrafskog i kamenorezačkog umijeća.

Mnogi kažu da je to ambijentalno možda i najljepši objekat u gradu. U čaršiji, a ipak izdvojena; mjesto čestih javnih i kulturnih događaja, ova zgrada medrese odavno je prepoznatljivo obilježje Gračanice.

Medresa je osnovna 1800. g. kao vakuf Osman-kapetana Gradaščevića, glasovitog dobrotvora, inače oca čuvenog Husein-kapetana, Zmaja od Bosne. Današnja zgrada sagrađena je 1889. g. i predstavlja lijep primjer neomaurskog stila. Raspolagala je sa dershanom (salom za predavanja), bibliotekom, kabinetom muderisa (profesora) i većim brojem soba, u kojima su bili smješteni učenici (softe). Na medresi je, od njezina osnicanja, predavalo više glasovitih alima (učenjaka), a na početku XX. st. važila je za jednu od najcjenjenijih medresa u Bosni i Hercegovini, u koju su se upisivali učenici iz svih dijelova ove zemlje.

Medresa radila je sve do iza 1945. g., nakon čega je po nalogu vlasti ugašena. Zgrada je poslije nacionalizirana i korištena kao Dom kulture. U posjed Islamske zajednice vraćena je 1990. g. i od tada služi u razne privredne, edukativne, kulturne i druge namjene, sa poslovnim prostorima, dershanom i bosanskom kahvanom, koja u ljetnim mjesecima postaje jedno od najljepših mjesta za izlazak.

U Osman-kapetanovoj medresi su i **prostorije Turističkog ureda**, u kome gosti i putnici-namjernici mogu potražiti sve relevantne informacije o turističkoj ponudi ovoga grada i svu potrebnu pomoć.

Gračanica je gotovo od svojih početaka bila administrativno i upravno središte šire okoline, u kome su sjedili različiti predstavnici lokalne i regionalne vlasti: kadije, muselimi, mudiri, kajmakami, zatim kotarski predstojnici, gradski, općinski i sreski načelnici, predsjednici narodnih odbora i općinskih skupština, načelnici općine i gradonačelnici. U posljednjih 135 godina svi oni su rezidirali u zgradi koja se u narodu nazivala ***Konakom*** - zgradi današnje Gradske uprave u Gračanici.

Zgrada Konaka sagrađena je 1888. g. u sjevernom dijelu grada, na nekadašnjem vakufskom zemljištu i mezarju koje su austrougarske vlasti uzurpirale i tu podigle najprije vojnički lager (kasarnu), a potom i zgradu kotarske uprave. Spomenuta zgrada tipičan je primjer tipski građene upravne palate, izvedene u duhu neomaurske arhitekture - stila koji je spajao evropske graditeljske norme kasnoga XIX. st. i neke elemente graditeljskog naslijeđa islamske civilizacije. Ovaj stil je specifičan za javne objekte građene u Bosni i Hercegovini tokom austrougarskog doba, a gračanički Konak dosta zajedničkog ima sa sličnim upravnim zgradama u nekim drugim bosanskohercegovačkim gradovima (Kladanj, Srebrenica, Odžak...).

Zbog svoje kulturno-historijske vrijednosti i ambijentalnog značaja, stari austrougarski Konak i današnja stara zgrada Gradske uprave u Gračanici proglašena je za nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine.

Hadži Džafer džamija

Uz Ahmed-pašinu (Bijelu), čaršijsku, u Gračanici je do prije stotinjak godina bilo i desetak manjih, mahalskih džamija. Danas postoje svega četiri od njih, ali nanovo građene i znatno proširene, izgubivši svoju autentičnost i historijsku vrijednost. Preostala je jedino **Hadži Džafer džamija u mahali Lipa**, poznata još i kao **Lipanjska džamija**.

Utemeljena je najkasnije početkom XVIII. st. (kada se prvi put spominje njen imam), a vjerovatno i mnogo ranije. Osnivač džamije bio je vakif po imenu Hadži Džafer, o kome se malo zna. Današnja zgrada džamije potječe iz 1934. g. Jednostavna je građevina, drvene konstrukcije ispunjene opekom, s drvenom munarom na kojoj je otvoreno šerefe (opkovano limom). Kao primjer tradicionalne, narodne arhitekture, proglašena je za nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine

Uz džamiju se ranije nalazilo i ogromno stablo lipe, koju je po narodnoj predaji zasadio pomenuti Hadži Džafer. Još koncem XIX. st. lipa se spominje kao veoma stara, a bila je osobito štovana od mještana, koji su u sjeni njene krošnje klali kurbane (u čemu istraživači prepoznaju relikt drevnih paganskih tradicija). Lipe odavno nema, ali uspomena na nju sačuvana je u imenu mahale. Uz džamiju je i staro, ali i danas aktivno mezarje, a s drugu stranu brijega starinom je bila derviška tekija. Danas se tu, u mezarju Tećište, nalazi čuveno **Mula-dedino turbe**, u kome počiva jedan od šejhova ove davno nestale tekije.

Filijalna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, među Gračanlijama poznatija jednostavno kao *katolička crkva*, građevina je stara više od stotinu godina, ali i jedan od prepoznatljivih spomenika koji krase gradski pejzaž Gračanice.

Iako katoličanstvo na prostorima Gračanice datira još od srednjeg vijeka, savremena katolička zajednica u ovome gradu oformljena je u vrijeme austrougarske uprave, kada se gračanički katolici organiziraju u crkvenu općinu u sastavu župe Doboj. Aktivnosti na izgradnji vlastite crkve ili kapele pokrenute su početkom XX. stoljeća, ali ih je omeo Prvi svjetski rat. Nastavljene su poslije 1918. g. - kada je u tu svrhu dodijeljena parcela u javnom vlasništvu. Temelji su posvećeni 1921. godine, a izgradnja crkve je okončana posvećenjem zvona, u junu 1923. godine. Crkva je građena u neoromaničkom stilu; manjih je dimenzija, ali odlikuje se dopadljivom arhitektonskom skladnošću.

Pola stoljeća poslije izgradnje crkva je trebala obnovu, a priloge u te svrhe davali su Gračanlije različitih konfesija. Dio novca je osigurao i sam papa, kome se jedan od stanovnika ovoga grada posebnim pismom obratio. Crkva je posljednji put obnovljena 1998. godine, kada je sagrađen novi oltar, te izvršeno unutarnje uređenje. Od tada služi vjerskim potrebama gračaničkih katolika, zajednice koja u ovom gradu nije brojna, ali čini dio njegove povijesti - i multikulturalnog identiteta.

Prva pravoslavna crkva u Gračanici sagrađena je sredinom XIX. st. i nalazila se u mahali Varoš, u kojoj je živjelo stanovništvo pravoslavne vjere. Do početka XX. stoljeća bila je dosta oronula, te se javila ideja o izgradnji nove crkve, bliže čaršiji i gradskome središtu. Gradnja nove crkve započela je 1921. g., na dijelu dvorišta Narodne osnovne škole, koje je za tu svrhu dodijeljeno od gradskih vlasti. Crkva je osvećena četiri godine poslije, kao **Hram Vaznesenja Gospodnjeg**, a radovi na izgradnji i uređenju dovršeni su 1926. g.

Pravoslavna crkva u Gračanici skladna je i monumentalna građevina, krstaste osnove, sa visokom kupolom i dva zvonika. Ističe se po ikonostasu znatne umjetničke vrijednosti, slikanom u duhu neoklasicizma i ruskog baroka, te lijepom živopisu, rađenom u novije vrijeme.

U decembru 1993. godine crkva je pogođena granatom ispaljenom s položaja Vojske Republike Srpske na Ozrenu, pri čemu je oštećen njen strop. Naredbom Ratnog predsjedništva općine Gračanica odmah je sanirana (u tu svrhu je, inače, iskorišten i bakreni lim namijenjen pokrivanju jedne džamije, čiju izgradnju je rat omeo).

Na opći ponos i zadovoljstvo Gračanlija, crkva je rat preživjela gotovo netaknuta, kao jedan od ukrasa ovoga grada - ali i simbola njegovoga multikulturalnog duha. Hram Vaznesenja Gospodnjeg u Gračanici danas je i nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine.

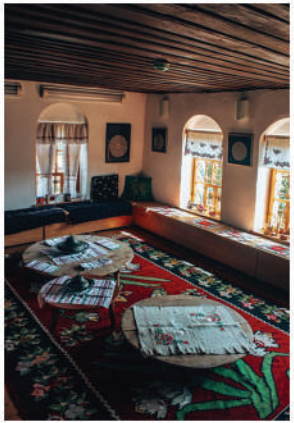

Kao najrazvijeniji tip tradicionalne bosanske kuće, čardaklije su do sredine XX. st. krasile gračaničku čaršiju i njene mahale. U samome gradu ranije je bilo na desetine ovakvih kuća, a gradile su se i na selu. Nažalost, do danas su gotovo iščezle: još samo par ruševnih sačuvano je u okolnim selima (Gornja Orahovica, Lukavica, Soko), a u Gračanici svega jedna: Stara čardaklija u Varoši, poznata još i kao ***Kuća Mare Popović*** - po posljednjoj vlasnici, od koje je otkupljena 1977. g.

Ova čardaklija je sagrađena oko 1840. g. u mahali Varoš, starinom naseljenoj hrišćanskim stanovništvom. Njen prvi vlasnik bila je familija Nešković. Kuća je građena na kamenom podrumu, od drveta i ćerpića (nepečene opeke). Krov je od šimle (hrastove daske). U prizemlju su dvoja vrata, iz kojih se ulazi u "kuću", prostoriju u kojoj je bilo otvoreno ognjište, te u sobu, sobicu i "ćirel" (ostavu). Basamci pred ulazom vode na kat, izlazeći u divanhanu (ili "pričardak)", iz kog se ulazi u "čardak" (veliku sobu) i "čardačić" (malu sobu).

Po izgledu i rasporedu prostorija, ova kuća odudara od tradicionalne gračaničke čardaklije (kakvih, nažalost, više nema), predstavljajući tip u stručnoj literaturi označen kao "aginska ishodna kuća na selu".

Stara čardaklija u Varoši danas uživa status nacionalnog spomenika Bosne i Hercegovine, a koristi je Udruženje "Gračaničko keranje", koje je u njoj uredilo lijepu etnološku zbirku.

U centru Gračanice, na desnoj obali Sokoluše, u blizini stare autobuske stanice, koja je sagrađena na temeljima još starije, željezničke "štacije", nalazi se eksponat na otvorenom: popularni "Ćiro": stara parna lokomotiva, mađarske proizvodnje (MAVAG, serija 55), kakva je nekada prometovala uskotračnom prugom od Gračanice do Karanovca, odnosno do spoja sa željezničkom prugom Doboj - Tuzla.

Izgradnja pruge u Gračanici započela je 1897. godine, inicijativom nekoliko poduzetnika, koja je naišla na opće odobravanje Gračanlija. Ubrzo je u ovaj grad stigao i prvi "Ćiro", a pruga je u promet puštena 1. januara 1898. godine. Gračanica je izgradnjom ovog željezničkog kraka dobila izlaz na željezničku mrežu Austro-Ugarske monarhije i cijele Evrope, što je bila i prekretnica u njenom privrednom razvoju.

Punih sedam desetljeća pruga je služila svojoj svrsi. Ukinuta je u vrijeme općeg ukidanja uskotračnih pruga u Bosni i Hercegovini, a posljednji "Ćiro" iz Gračanice svečano je ispraćen 25. maja 1968. g.

Petnaestak godina kasnije, u Gračanicu se ponovo vratio - ovaj put kao eksponat, poklon rudnika Banovići. Lokomotiva 55-98 (proizvedena 1947. g.) identična je lokomotivama koje su ranije prometovale od Gračanice do Karanovca. Danas je jedna od svega nekoliko preostalih iz iste serije u svijetu - ali i svojevrstan spomenik već zaboravljenoj željezničkoj tradiciji Gračanice.

Zapadno od gračaničke čaršije, na osunčanim padinama brda Grič, prostire se mahala Čiriš - jedna od najstarijih gračaničkih mahala, a u njoj je, po utemeljenju, i jedna od najstarijih džamija, još iz XVI. st.

Čiriš džamija (ili **Čiriška**, kako poneko kaže), u svojoj dugoj historiji više puta je obnavljanja i nanovo građena. Starinom je to bila tipična tradicionalna bosanska džamija, građena od drvene konstrukcije sa ispunom od pletera ili ćerpića (nepečene opeke), s visokim drvenim krovom i drvenom munarom. Drvenu munaru sa zatvorenom šerefom, kao element tradicionalne bosansko-muslimanske sakralne arhitekture, zadržala je i kod kasnijih obnova - sve do danas. Džamija je trenutno aktivna samo uz Ramazan (mjesec posta i pobožnosti), a mjesto je i okupljanja derviša, sljedbenika islamskog misticizma koji još njeguju vijekovnu, gotovo zaboravljenu sufijsku tradiciju ovoga grada.

U blizini džamije nalazi se **česma Mahala**, sa koje su se, starinom, stanovnici mahale snabdijevali pitkom vodom. Voda sa česme i danas važi za izvorsku vodu visoke kakvoće, a svakodnevno je piju kako stanovnici Čiriša, tako i cijele Gračanice. Na vodi se nalazi i stoljećima staro kameno, monolitno klesano korito, spomenik sam za sebe.

Prostor oko česme danas je lijepo uređen i mnogi posjetitelj ovdje, na klupi pored vode, pronađe ponešto mira, dalje od čaršijske vreve - naravno, uz okrjepljujuću svježinu ovoga izvora.

U centru Gračanice, uz čaršiju, u gradskome parku nalazi se partizanski spomenik sa spomen-kosturnicom u kojoj su posmrtni ostaci 121 poginulog borca Narodnooslobodilačkog rata (1941.-1945.).

Spomenik se sastoji od postamenta, obloženog granitnim pločama, s natpisom i posvetom "naroda sreza gračaničkog". Iznad je brončana statua s prikazom dvojice partizanskih boraca, od kojih jedan baca bombu na zamišljenog neprijatelja, a drugi je, smrtno pogođen, klonuo na svog druga. Statua, izrađena u nadnaravnoj veličini, u tipičnom maniru socrealizma (osobenog za period nastanka i zemlje "iza željezne zavjese"), djelo je Alfreda Pilca, akademskog vajara iz Zagreba. Spomenik je svečano otvoren 1951. g.

Spomen-kosturnica, u koju su položeni posmrtni ostaci partizanskih boraca izginulih u borbama oko Gračanice (1943.-1945. g.), uređena je 1958. g. Uz spomenik i kosturnicu, na mjestu staroga gradskog trga i pijace, zasađen je i lijep gradski park - koji je, s obzirom na memorijalne sadržaje, nazvan Spomen-parkom. Nažalost, tu ulogu je odavno izgubio, postavljanjem raznih objekata i sadržaja kojima tu baš i nije mjesto (od kioska do igrališta za djecu). No, to je za druge priče: Spomenik borcima NOR-a još uvijek dominira prostorom, a pod njim je i grobnica partizana, koji položiše živote za neke ideale i vrijednosti, od kojih mnoge i za današnje generacije nisu bez važnosti...

U prostranom parku, blizu starog Konaka (sada Gradske uprave), nalazi se **Centralno spomen-obilježje Odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992.-1995. godine grada Gračanica**, izgrađeno 2010. godine.

Na kružnome platou uzdiže se mermerom obloženi slavoluk, kao motiv koji predstavlja *"simbol herojske borbe i otpora ovdašnjih branitelja, ali i naroda u cjelini"*. Sa strana su dva granitom obložena zida, s ispisanim imenima 325 šehida i poginulih boraca (koji položiše živote za Bosnu i Hercegovinu, braneći Gračanicu, ali i druge gradove, općine i mjesta, kojima su se gračanički borci od 1992. do 1995. odazivali u pomoć) - odnosno imenima 149 ubijenih i stradalih civila, od kojih je najveći broj izgubio život u zločinačkim napadima agresora artiljerijom, snajperima i drugim naoružanjem na civilna naselja.

"Smješteno u prirodni ambijent većeg gradskog parka", stoji u službenom opisu, *"Spomen-obilježje predstavlja kapiju svjetlosti i slobode koja je dominantna na tom prostoru i jako uočljiva... Njegov koncept, sam po sebi zasnovan je na poruci: trajno pamćenje i zahvalnost, počast i poštovanje za one koji su dali život za BiH, za one koji su u tim sudbonosnim danima stavili sve na kocku, osim Bosne i naroda."*

Na dijelu parkovskog prostora, neposredno uz Spomen-obilježje, uređen je i poseban Spomen-park Žrtava genocida u Srebrenici.

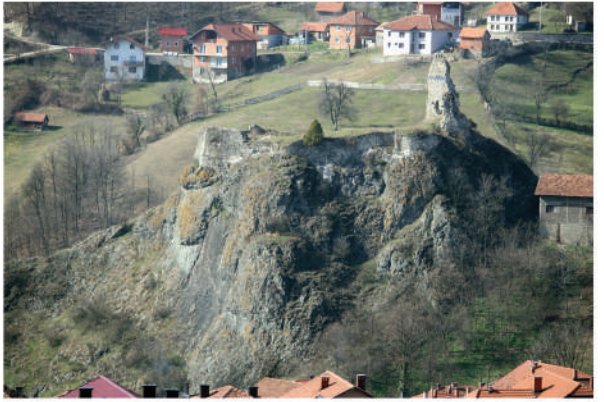

Oko 6 km sjeverno od Gračanice, u selu Soko, na veoma strmoj stijeni usred naselja opažaju se ostaci zidina srednjovjekovnog utvrđenog grada Sokola, povijesnog ishodišta Gračanice.

Narodna legenda o njegovoj gradnji kazuje:

“Gradove Srebrenik, Soko i Gradačac sagradiše tri sestre, jedna se drugoj hvaleći. Najstarija reče da će njen grad biti sjajan poput srebra, pa nasta Srebrenik. Srednja kaza: sagradit ću grad na stijeni na koju sokolovi slijeću - i tako posta grad Soko. A najmlađa reče da će sagraditi grad tamo gdje grada dosad nije bilo, pa neka bude samo Grad; ali kako ga sagradi nevelikog, prozvaše ga Gradačac.”

Tako je narod kroz legendu obuhvatio ova tri susjedna grada, koja zaista jesu dijelila zajedničku povijest. Što se, pak, povijesti tiče - grad Soko je nastao u vrijeme srednjovjekovne bosanske države. Prvi put se spominje 19. juna 1449. godine - kao utvrda kneza Radivoja, brata bosanskog kralja Stjepana Tomaša, jednog od najmoćnijih feudalaca u Bosni u toku XV. st., koji se u dva navrata pokušavao domoći i bosanske krune. Pod vlast Osmanlija pao je u proljeće 1463. g., ali tek nakratko: već u jesen 1464. osvajaju ga Mađari, uvrstivši Soko u okvir Srebreničke banovine, isturene vojne krajine koja je branila ugarski teritorij od osmanskih upada. U njenom sastavu ostaje sve do 1520. g., kada ga Osmanlije konačno zaposijedaju.

Od tada Soko je vojna utvrda, kojoj je na čelu bio dizdar, dok je artiljerijom zapovijedao topči-aga (familije Dizdarević i Topčagić i danas žive u Sokolu, kao potomci nekadašnjih časnika utvrde). Potkraj XVII. i početkom XVIII. st. grad Soko je bio jedna od utvrda koje su branile sjeveroistočnu granicu ejaleta Bosna, protiv habsburških odreda koji su upadali i pustošili ovaj kraj. Austrijanci su jednom pokušali zauzeti i sam Soko, nakon što su strahovito poharali Gračanicu: u narodu je ostalo predanje o teškoj bitci i opsadi utvrde, kada je hrabri dizdar Hasan-aga potukao neprijatelja uz pomoć topa “Krnje”, nanijevši mu strahovite gubitke (njiva Kaursko greblje, nasuprot Sokolu, posljednje je počivalište tada stradalih neprijateljskih vojnika).

U narednih stotinjak i više godina, Soko je bio u sastavu Gradačačke kapetanije. U tom periodu je i više puta obnavljan i dograđivan. No, s promjenama u načinu ratovanja, od početka XIX. st. postupno gubi značaj, da bi oko 1840. g. bio i napušten, te ostavljen zubu vremena. (Po narodnoj predaji zabilježenoj 1895. g. - napuštanju je doprinijela i eksplozija baruta, do koje je došlo uslijed udara groma).

Danas su to zapuštene ruševine zidova i kula, na osnovu kojih je teško i naslutiti nekadašnji izgled (a reklo bi se i sjaj) ovoga utvrđenog grada, ali posjetitelj ne može da se ne divi vještini starih bosanskih neimara, koji su gradske temelje ozidali na okomitoj stijeni.

Stara džamija u Sokolu

Na prilazu utvrđenom gradu Sokolu stoji Stara džamija, poznata u narodu i kao **Fethija**: prva i najstarija islamska bogomolja u cijelome gračaničkom kraju. U povijesnim vrelima iz osmanskog doba naziva se **džamijom sultana Mehmed-hana**, iz čega se zaključuje da je utemeljena u vrijeme vladavine Mehmeda II. Osvajača, svakako odmah po zauzimanju Bosne i samoga grada Sokola (1463. godine).

Maglovita narodna predaja kazivala je da bi ta zgrada možda mogla biti i crkva iz predosmanskog doba, ali arheološka iskopavanja 1984. g. opovrgla su te priče. Međutim, otkriveno je i da izvorno nije građena kao džamija, već je u nju adaptirana. Zaključak stručnjaka je bio da je ta zgrada prvobitno služila kao *velikaški dvor gospodara Sokola*. Dolaskom Osmanlija pretvorena je u džamiju. Nije isključeno da su Mađari, koji 1464. preoteše Soko od Osmanlija, bivši dvor i džamiju možda koristili kao crkvu ili kapelu, ali dokaza nema. No, po konačnom osmanskom osvojenju, zgrada je obnovljena - kao džamija, služeći i posadi utvrde, i mjesnome stanovništvu, koje je sve više prihvatalo islam.

Stara džamija u Sokolu tvrdo je zidana, kamena građevina, s drvenim krovom. Munara je prije bila od drveta, a 1934. g. sazidani su trijem i lijepa kamena munara, koja je nažalost kasnije porušena. Danas je džamija nacionalni spomenik BiH. Koriste je članice Udruženja žena "Gradina" Soko, uredivši u njoj lijepu i zanimljivu etnološku zbirku.

Srednjovjekovni nadgrobni spomenici - stećci jedan su od najpoznatijih vidova kulture bosanskog srednjovjekovlja. Masivni i monumentalni, monolitno klesani, u prepoznatljivim oblicima, neki sa lijepim ukrasima, poneki i sa natpisom, stećci od davnina fasciniraju kako stručnjake (arheologe i historičare umjetnosti), tako i obične ljude.

Gračanički kraj nije osobito poznat po nekropolama sa stećcima, ali evidentirano je dvadesetak lokaliteta. Nažalost, na mnogima od njih stećci su uništeni (mahom u zadnjih 50-60 godina). No, stećaka još uvijek ima u Ćetoviji i Skipovcu, Džakulama, na prijevoju Bukva iznad Doborovaca i Vranovića, na Dujama kod Lukavice, u Malešićima, te u Škahovici, kao i susjednim Babićima - gotovo u centru naselja.

Stećci u Babićima nalaze se iznad istoimene mahale, na lokalitetu Pluževine, u starome muslimanskom greblju za koje narodna predaja veli da je možda i najstarije mezarje ovoga sela. Oba stećka su u obliku sljemenjaka, a zub vremena ih je dosta načeo: oba su oštećena, te utonula u zemlju... Ni na jednom se ne opažaju ukrasi ili natpisi, ali jedan od njih je isklesan monolitno s postoljem.

U mezarju se danas može zapaziti i pokoji, u zemlju utonuli stari nišan, nadgrobni spomenik nekadašnjih stanovnika Babića - potomaka pokojnika sahranjenih pod stećcima, koji se i poslije prelaska na islam nastaviše ukopavati uz svoje starobosanske pretke.

Selo Lukavica, 12 km zapadno od Gračanice, prostrano je i veoma staro naselje, koje obuhvata veći broj mahala i zaselaka. U jednom od njih, u Delićima, nalaze dvije stare džamije - nepunih 200 m jedna od druge. Prva od njih, *Stara* ili *Gornja džamija*, utemeljena je u vrijeme osmanske uprave i više puta je nanovo građena; današnja zgrada je iz 60-tih godina prošloga stoljeća. Druga, *Nova* ili *Donja džamija*, koja je u narodu poznata i kao *"Inat" džamija* ili *"Inatuša"* - sagrađena je oko 1900. godine, te je do danas očuvala svoj autentičan izgled.

Narod je upamtio da su razlog izgradnje Nove džamije bile dugogodišnje nesuglasice i podjele u džematu, zbog čega je dio nezadovoljniih džematlija na koncu odlučio sagraditi novu džamiju - iz inata (prkosa).

Nova ili "Inat" džamija u Delićima sagrađena u tradicionalnom stilu seoskih i mahalskih džamija u Bosni, s elementima gradnje tipičnim za konac XIX. i prvu polovicu XX. stoljeća; konstrukcija je od drveta s ispunom od ćerpića i opeke, dok je munara drvena, ali s otvorenom šerefom, te je opkovana je limom.

Kao vrijedan spomenik tradicionalnog graditeljstva, Nova džamija je 2005. g. proglašena za nacionalni spomenik BiH. Nažalost, uslije opće nebrige nadležnih institucija i lokalne zajednice, ova historijska građevina danas je u potpuno ruševnom stanju. No, ipak, kao *iz inata* - još uvijek se odupire zubu vremena.

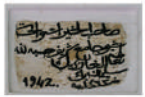

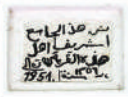

Begova džamija ili **Sulejmanija**, kako je narod još zove, jedna je od dvije džamije u Gornjoj Orahovici - inače, po izgledu tipična bosanska džamija, kakve su se gradile 1970-tih godina. Ono po čemu je osobena jeste njena povijest i tradicija, a može se reći: i njezina tri tariha.

Džamiju je 1847. g. utemeljio Sulejman-beg Gazibegović, ugledni mještanin ovoga sela. Pošto nije imao potomaka, oporukom je odlučio sagraditi džamiju i uvakufiti dio svoje imovine za njeno izdražavanje.

Sulejman-begova džamija bila je građena u tradicionalnom bosanskom stilu, sa drvenom munarom. Nepuno stoljeće od izgradnje, već je dospjela u trošno stanje, te džematlije 1938. godine odlučiše da je temeljito obnove. Nova džamija služila je tridesetak godina, kada je zbog slijeganja tla pretrpjela veća oštećenja. Stoga je odlučeno da se iznova sagradi, još prostranija, što su tražile i narastajuće potrebe džemata. Džamija svečano otvorena 1972. g. i od tada služi vjerskim i prosvjetnim potrebama stanovnika većeg dijela Gornje Orahovice.

Tarih, epitaf sa hronostihom, za ovu džamiju spjevao je pjesnik i arabista iz Gračanice, Muhamed S. Mašić, opjevavši njezinu povijest, iskazavši, u završnom distihu (šah-bejtu), godinu izgradnje. Uz ovaj tarih, postavljenja su i dva ranija: iz 1847. i 1938. godine - na koje su, povrh svega, urezane i godine kasnijih popravaka džamije (1942. i 1951.). Sve to je zanimljiv, ali i rijedak primjer očuvanja javne memorije.

Tradicionalni mlinovi na vodeni pogon, ***vodenice***, prepoznatljivo su obilježje narodne kulture ovih krajeva - još od srednjega vijeka, pa sve do novijeg vremena. U svakom selu postojalo je po nekoliko vodenica, i po dvadesetak njih, podignutih na većim potocima i riječicama. Vodenice na području Gračanice uglavnom su pripadale tipu tzv. *potočara*. Pokretane su snagom vode, koja se od brane (*benta*) na vodotoku dovodila kanalom (*jazom*) do iznad vodenice, odakle bi niz *badanj* padala na vodeničko kolo, pokrećući mlinski kamen. Vodenice su bile *ujmare*, gdje bi vlasnik uslugu naplaćivao *ujmom* ili *ušurom* (dijela žitarica i brašna), ili pak *poredovničke*, u zajedničkom vlasništvu.

Tokom druge polovice XX. st. i vremena nagle modernizacije sela, ulogu vodenica su sve više preuzimali mlinovi na struju, kao i brašno sa tržišta, tako da one postupno iščezavaju. Neke su bile obnovljene u toku agresije na Bosnu i Hercegovinu (zbog nestašica struje i ratnih teškoća u snabdijevanju), ali poslije 1996. g. i one polahko nestaju.

U želji da ovaj vid tradicije ipak spasi i očuva, **u Sokolu odlučiše da jednu vodenicu nanovo sagrade**, kao svojevrstan spomen na ranijih 27 sokolskih vodenica, na Ilidži, Vrelima, Zmajevcu i Sokoluši, koje su zbog izdašnosti ovdašnjih vrela bile nadaleko poznate. Sušna razdoblja pogađala su druga sela, gdje bi potoci presušili, ali u Sokolu nikada. Zato je i ova vodenica i puno više od turističke atrakcije...

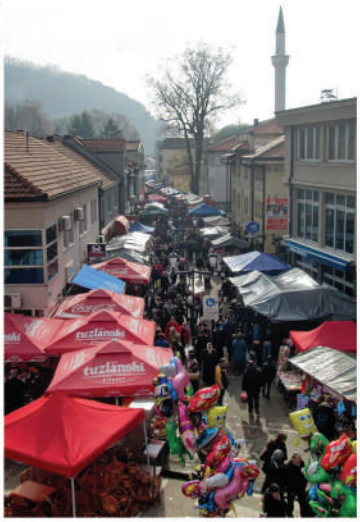

Pojam "vašar" od starine označava tradicionalne godišnje sajmove, kakvi su se održavali po gradovima, čaršijama i mjestima širom Bosne i Hercegovine. Mnogi od njih odavno su se ugasili, ali *gračanički vašar* - ili ***vašer***, kako se to u ovome gradu i njegovoj okolini izgovara, i dalje traje, već u četvrtom stoljeću svog održavanja. Prvi pisani spomen godišnjeg sajma u Gračanici, naime, potječe iz daleke **1604. g.** - iz čega proizlazi da je Gračanički vašer *možda i najstariji u cijeloj Bosni!*

Tokom duge historije, *Gračanički vašer* se ponekad prekidao ili je mijenjao datum održavanja; znao se održavati i po dvaput, pa i triput godišnje... Na kraju se ustalilo da počinje 8. novembra, **na Kasum**, koji u narodnom računanju vremena označava početak zime, ali i dan do kojeg valja zbrinuti ljetinu i prodati viškove, kao i tradicionalni datum sklapanja poslova i izmirenja dugova... Kao zadnji u ciklusu godišnjih sajmova sjeverne Bosne, dakle, vašer u Gračanici je bio i najvažniji.

Gračanički vašer i danas se održava - svake godine, **od 8. do 12. novembra**, u centru Gračanice: u čaršiji (ul. A. Izetbegovića), susjednoj ulici Ahmed-paše Budimlije, te dijelu ulice 22. divizije, dok su zabavni sadržaji (bez kojih se nijedan vašer ne može ni zamisliti) locirani na platou ispred objekta Sportske dvorane "Bazen". Mnogo toga je danas novo u odnosu na nekadašnje, davne vašere, ali dosta tradicionalnih sadržaja i dalje živi - "četiristo i neku" godinu za redom.

Tradicionalna lončarija (izrada zemljanog posuđa) stari je zanat kojim su se s koljena na koljeno bavile pojedine porodice (na selu i u gradu), snabdijevajući okolno tržište posuđem od pečene zemlje. Do danas se na tlu Bosne i Hercegovine zadržao tek u nekoliko rijetkih žarišta. Gračanica i okolina jedno su od njih, a osobito selo **Malešići**, čiji lončari odavno privukoše pozornost stručnjaka, etnologa i etnoarheologa.

Starinom, središte lončarske proizvodnje u gračaničkom kraju bilo je u Stjepan Polju (gdje preci malešićkih lončara izučiše zanat), ali odavno se ugasilo - dok lončari iz **familije Delić u Malešićima** rade u četvrtoj generaciji, izrađujući *lonce*, *đuveče*, *pršulje*, *tendžere*, *ćupove, dagare* i razne druge vrste posuđa i ostalih keramičkih izrađevina.

Najveća vrijednost proizvoda malešićkih lončara jeste u arhaičnosti izrade, te primjeni izvorne tehnologije: posuđe se izrađuje od zemlje "lončaruše" (iz Stjepan Polja), obogaćene mljevenim kalcitom (koji se vadi u Babićima); a starinom su se oblikovali na ručnom drvenom kolu, te pekli u pećima, uz kaljenje u vodi obogaćenoj brašnom.

Izazovi savremenog doba utječu i na ovu djelatnost, koja modernizacijom proizvodnje gubi tradicijski duh. Ipak, malešićki se lončarski proizvodi i danas prodaju u Gračanici, pa i znatno šire - a uz majstore iz Malešića, koji nastavljaju višedecenijsku tradiciju, već duže vrijeme lončartsvo se njeguje i u samoj Gračanici.

Gradske sredine u Bosni i Hercegovini poznate su po osobitoj vrsti ženskoga ručnog rada: tzv. ***keri*** - čipki koja se veze tankim koncem i šivaćom iglom, u procesu koji se naziva ***keranje***. Gračanica je od davnina bila jedno od središta ove umjetnosti, a uz Tešanj i Banja Luku - i najsnažnije. Danas, možda je i posljednje istinsko žarište, jer ta višestoljetna tradicija još uvijek živi i njom se bavi dosta velik broj žena.

U minula vremena, kera je najčešće krasila rubove odjevnih predmeta, rublja i tkanina, košulja, mahrama i šamija, a sve to s motivima raznih vrsta cvijeća, listova, bilja i sl. Od početka XX. st., kera se sve više osamostaljuje, nalazeći izraz u različitim ukrasnim miljeima za enterijere. Takvi su proizvodi svojevremeno bili visoko cijenjeni, a i danas su na cijeni - i u susjednim zemljama, i širom Evrope.

Tradiciju izrade gračaničke *kere*, koju etnolozi i stručnjaci za tradicionalnu umjetnost nazvaše "neprolaznom ljepotom", danas afirmira **Udruženje "Gračaničko keranje"**, osnovano 2006. g. Na poticaj ovog udruženja, *gračanička kera* i *keranje* dobili su i zemljopisnu oznaku, a u toku je i kandidatura na listu nematerijalne baštine UNESCO-a. Ovo udruženje, inače, njeguje i druge vrste ručnoga rada, a osmislilo je i čuveni *Cvijet "Sjećanje"* (poznat i kao *Cvijet Srebrenice)*, ručni rad koji je postao simbol genocida počinjenog u Srebrenici (1995.), ali i drugih zločina počinjenih tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Manja planina Ratiš, što se uzdiže između Trebave i Majevice, čineći razvođe Spreče i Tinje, znamenita je po nadaleko poznatom dovištu - na samome vrhu, na širokoj visoravni koja je i tromeđa triju gradskih područja: Gračanice, Srebrenika i Lukavca. Tu se od davnina svakoga ljeta okuplja narod okolnih sela i u dovama (molitvama) obraća Bogu.

Uz dovište je i dubok, kamenom ozidan bunar, za koga niko ne pamti da je presušio; tu je i više stabala lipe i hrasta, svetoga drveća naših staroslavenskih paganskih predaka, od kojih ovo čuveno kultno mjesto i vodi porijeklo. Ratiš je izrazit primjer stapanja starih, predislamskih tradicija sa islamskom vjerom. U narodu je očuvano predanje da su ovdašnji ljudi po osmanskom zaposijedanju Bosne ponudili sultanu Mehmedu II. Fatihu da prime islam, pod uvjetom da zadrže tradiciju okupljanja na Ratišu - čemu je, od strane sultana i cara, i udovoljeno.

Dove na Ratišu "učile" su se svakog ponedjeljka, od Jurjeva (6. maj) do Aliđuna (2. august) - dakle, od početka ljeta, po narodnom računanju vremena, pa do njegove sredine. Te dove i danas su žive, posjećuju ih vjernici iz sela u podnožju planine: Rašljeve, Miričine, Seone, Caga, Gnojnice i Kruševice, kao i šire okoline. Završna dova, u prvi ponedjeljak po Aliđunu, ujedno je i najsposjećnija. Do vrha Ratiša se može doći iz više pravaca, a najbolji su putevi iz Rašljeve (oko 2 km makadama), te iz Gornje Miričine (oko 4 km makadama).

Izletište Vis smješteno je podno Visa (692 m), najvišeg vrha Trebave. Od Gračanice je udaljeno oko 8 km i do njega vodi dobar asfaltni put, preko sela Babići. Nadmorska visina (od preko 650 m) i šumske površine u zaleđu (crnogorica i bjelogorica) čine ovo područje zračnom banjom, a sa izletišta se pruža lijep pogled na širu okolinu Gračanice, te udaljene planine: od Udrča i Javornika na istoku, preko Konjuha i Ozrena do Borije na zapadu, ali i Zvijezde, Ravni, Mahnjače i Vlašića, dalje na jugu.

U četinarima obraslom šumarku u dijelu izletišta nalazi se šumarsko-planinarska kuća "Vis 692", s više natkrivenih i otkrivenih stolova i klupa; ispod je lovačka kuća, te veći broj stolova sa klupama i ozidanih roštilja. Na izletištu je i sportski poligon s pratećim sadržajima, igralište za obojku na pijesku, zabavni park za djecu, te česma s izvorskom vodom.

Izletište Vis je poznato i po podzemnim, betonsko-kamenim bunkerima koje je izgradila bivša Jugoslavenska narodna armija (JNA), ali niti jedan od njih, nažalost, nije uređen u turističke svrhe.

Tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu, prostor Visa je bio poprište žestokih borbi, kao i jedne od najvećih pobjeda Armije RBiH na ovim prostorima, 7. avgusta 1994. godine, kada je u sjajnoj vojničkoj akciji zauzeto agresorsko uporište na Visu, koje je od 1992. godine teroriziralo Gračanicu i okolinu. Spomen-obilježje podignuto na Visu posvećeno je borcima koji su dali živote u tim borbama i odbrani prostora Gračanice.

Sijedi krš je jedan od najvećih vrhova manje sjevernobosanske planine Trebave - uz susjedni Vis (692 m) i najveći. Njegova nadmorska visina iznosi 668 m, ali svojom fizionomijom dosta odudara i od Visa, i od ostalih vrhova Trebave (uglavnom širokih, zaravnjenih brijegova). Sijedi krš je, naprotiv, izražena krečnjačka stijena, koja se ističe na horizontu, ali i sa koje se pruža vrlo lijep pogled na širi prostor okoline Gračanice, kao i dalje prema istoku, jugu i zapadu.

Starinom, Sijedi krš (ili Goli vrh, kako se u prošlosti također nazivao) imao je i kultnu ulogu. Narod je pripovijedao da se tu u pradavna vremena nalazio grad kojeg su vile sagradile, pa ga poslije porušile. Za jednu karakterističnu stijenu pričalo se da predstavlja okamenjenog sina, kojeg je zbog neposlušnosti stigla majčina kletva. Na Sijedom kršu su se od davnina pa do iza 1945. g. učile kišne dove (molitve za kišu), uz učešće mještana Babića, Malešića i okolnih sela.

Sijedi krš je od davnina prepoznat od turista i zaljubljenika u prirodne ljepote - još od austrougarskog doba. Glavni poslovno-turistički vodič za Bosnu i Hercegovinu, "Bosnischer Bote", još 1905. g. naziva ga popularnim izletištem.

Više od stotinu godina kasnije, Sijedi krš i dalje privlači posjetioce. Do ovoga vrha najlakše se stiže od izletišta Vis (oko 400 m makadamske ceste), a do vrha su sazidane stepenice za lakši prilaz.

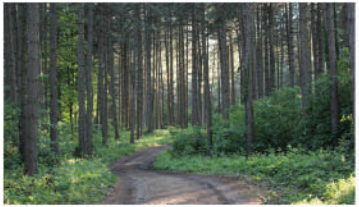

Monj (532 m) krajnji je vrh južnog grebena Trebave u pravcu Posavine. Izrazito je uzvišenje, sa svih strana uočljivo. Na njegovim sjevernim padinama selo je Doborovci, kroz koje prolazi regionalna cesta Gračanica - Srnice, s koje se odvaja i put ka Monju (označen putokazima do izletišta).

Drži se da naziv *Monj* potječe od starih Rimljana (od lat. *mons* = brdo). No, uzvišenje je imalo značaja i u prahistoriji, što svjedoči arheološki nalaz ostave brončanih predmeta starih 3000 godina, otkriven 1957. g. Takve ostave imale su kultni karakter, a vrhovi su u drevnim vremenima vezani uz božanstva neba i sunca. Kultnu tradiciju Monj je zadržao i kasnije, u ranoslavensko doba, kao vrh posvećen glavnom staroslavenskom bogu Perunu. Odmah pod Monjem je i izvor Zmajevac, u kome prepoznajemo uspomenu na Perunova suparnika, boga podzemlja Velesa (koji je personificiran u liku zmije ili zmaja). Preci ovdašnjih Bošnjaka očuvali su te drevne kultne tradicije, zaodjenute u islamsko ruho, jer sve do prije pola stoljeća narod podmonjskih sela na Monju se okupljao radi učenja dova (molitvi Bogu). Monj je bio i poprište žestoke bitke u augustu 1944. godine, kada je poginulo 17 partizana. Na vrhu, na krečnjačke stijene postavljene su spomen-ploče s imenima poginulih boraca.

Uz borovu šumu, kojom je obrastao, te lijep pogled ka Posavini - sve to čini Monj privlačnim mjestom za izlet i obilazak. Od Monja (tj. od prijevoja Privala, ispod vrha) polazi i planinarska staza koja vodi sve do Visa.

Izletište Bijele vode

Bijele vode su lokalitet iznad Sokola, nedaleko od prijevoja Bukva (na regionalnoj cesti Gračanica - Srnice). Starinom dovište, danas je lijepo uređeno mjesto za izlete i odmor u prirodi, na 560 m nadmorske visine. S izletišta se pruža lijep pogled na gračanička pobrđa sve do Ratiša, kao i planine Ozren, Boriju i Konjuh, te gorja dalje na jugu. Prošeta li se stotinjak metara iznad izletišta, lijep pogled se pruža i na planinu Majevicu. Petnaestak minuta hoda od izletišta su Cerovi (632 m), široki plato i jedan od vrhova južnog grebena planine Trebave.

Bijele vode su među mještanima Sokola i susjednih sela od davnina poznate po istoimenom izvoru, s dobrom pitkom vodom. Tu je i stari, skoro zaboravljeni mezar neznanog junaka, *šehita* iz narodne predaje, kojem je stanovništvo iskazivalo posebno poštovanje. Na tom su se mjestu od davnina obavljale kišne dove (molitve za kišu). Njihova tradicija ugasila se 1960-tih godina, a obrzo iza toga veći dio Bijelih voda, erarnog zemljišta, država je u znak obeštećenja podijelila mještanima Sokola, od kojih je ekproprijacijom uzeto zemljište za izgradnju gradskog vodovoda. No, ostatak meraje u blizini izvora i dalje je bio mjesto za izlete, a prije nekoliko godina inicijativom MZ Soko lokalitet je uređen, uz više stolova sa klupama, te zidanih nadstrešnica. Do Bijelih voda danas se stiže asfaltnim putem iz centra Sokola (oko 2 km), te sa prijevoja Bukve, oko 1.2 km (većinom makadamom).

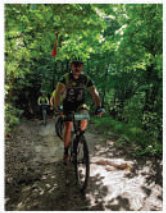

Očuvana dobra prirodnog nasljeđa i dopadljivi krajolici čine gračanički kraj povoljnim za rekreaciju u prirodi. Najpopularniji vidovi: su lov, planinarstvo i pješačenje, brdski bicklizam, trail runing, moto-cross i dr.

Markirano je više *planinarskih staza*, koje održava Planinarsko društvo "Zefir" Gračanica. Jedna staza iz centra grada vodi šumskim područjem Lohinje do Vučjaka (11 km). Grebenom Trebave vodi staza Kupres - Monj - Cerovi - Vis (18 km), kao i kružna staza Vis - Ravne (8 km). Ovo društvo raspolaže sa dvije planinarske kuće (Vučjak i Vis), te organizira godišnji planinarski pohod "Gračaničkim stazama". Udruženje "Izvor" Škahovica uredilo je planinarsku stazu "Put stećaka", koja vodi pored dvije srednjovjekovne nekropole. U rejonu Lohinja - Orahovica su i dvije *trail-runing staze* (11 i 22 km), koje je trasirao Atletsko-rekreativni klub Gračanica, organizator sve popularnije godišnje utrke "Gračanica Trail".

Brdski biciklizam je veoma zastupljen. Koristi se više trasiranih staza, koje mahom vode šumskim putevima, kroz očuvani prirodni ambijent. Označena je i uređena staza Vis - Bukva - Ratiš (25 km), koju održava MTB klub "Trebava" - organizator više biciklističkih manifestacija.

Lov na području Gračanice ima veoma dugu tradiciju. Lovne površine obuhvataju oko 18 hektara, a njima upravlja Lovačko društvo "Srndać", organizirano u 19 sekcija, s dvadesetak lovačkih kuća i drugih objekata. Od divljači su zastupljeni zec i fazan, te divlje svinje i srneća divljač.

Balneološko-rekreativni centar "Terme Gračanica" nalazi se 3 km južno od centra grada, u Sprečkome polju. Do njega se stiže asfaltnim putem s magistralne ceste Doboj - Tuzla. Kompleks sadrži više bazena (veliki, srednji, dječiji, te zatvoreni bazen), ugostiteljske sadržaje, restoran i bungalove za odmor, manji spa-centar, te igralište za odbojku, uz zabavne sadržaje za djecu, te uređen park.

Termalni izvori u Sprečkome polju poznati su još iz doba osmanske uprave, kada ih je (1826.) posjetio i opisao francusko-austrijski geolog Ami Boué. Istraživao ih je i čuveni geolog Friedrich Katzer, a kasnije i brojni drugi stručnjaci. Hidrogeološka istraživanja vršena 1970-tih godina otkrila su velike hidrotermalne potencijale, a mnogobrojne analize vode potvrdile su njenu visoku kakvoću, ljekovitost i blagotvornost za zdravlje ljudi, te pomoć u liječenju brojnih oboljenja.

Termomineralna voda s "Termi" pripada skupini kalcijum-natrijum-magnezijum-hidrokarbonatnih, fluoridnih i sulfidnih hipermineralnih voda, kakve imaju primjenu u liječenju različitih oboljenja i rehabilitaciji kod povreda. Voda se crpi s dubine od 330 m; temperatura na izvoru je 38° C, a u bazenima nešto niža (ovisno od vanjskih uvjeta). Osim za plivanje i rekreaciju, koristi se i za banjanje, pijenje u banjskim uvjetima, a u ponudi su i usluge fizioterapeutskih tretmana. Zbog toga je ovaj banjsko-rekreativni kompleks veoma popularna destinacija.

Na području mjesne zajednice Donja Orahovica, oko 8-9 km udaljene od Gračanice (centra grada), neposredno uz magistralni put Doboj - Tuzla, nalaze se dva bazenska kompleksa - popularna ljetna kupališta i mjesta za rekreaciju, kako za stanovnike grada Gračanica, tako i susjednih općina i gradova, pa i šire.

Bazenski kompleks "Nasko" nalazi se sa sjeverne strane spomenutog magistralnog puta. Obuhvata četiri bazena, uključujući veliki olimpijski bazen, bazen za neplivače i bazen za djecu, uz dva vodena tobogana duljine 60 i 80 m. U ponudi je i veći broj sadržaja za igru i zabavu, a u sklopu kompleksa nalazi se i veći restoran sa svadbenim salonom i apartmanima.

Bazeni "Kontakt" nalaze se sa južne strane puta Doboj-Tuzla. Ovaj kompleks obuhvata veliki olimpijski bazen, te manji bazen za djecu, vodeni tobogan, kao i prateće ugostiteljske sadržaje (veći restoran sa ljetnom terasom), kao fitness-centar.

Oba bazenska kompleksa raspolažu s dosta velikim i uređenim prostorom za parking, a koriste čistu vodu sa vlastitih izvora.

Smještajni kapaciteti u Gračanici trenutno obuhvataju dva hotela, te više prenoćišta i drugih vrsta smještaja.

Hotel "Etna" nalazi se u sastavu istoimenog shopping-centra, pored magistralnog puta Doboj - Tuzla, u industrijsko-poslovnoj zoni grada. U ponudi ima 5 luksuznih apartmana, te 34 savremeno opremljene dvokrevetne i trokrevetne sobe. U sastavu hotela i tržnog centra nalazi se konferencijska sala, restorani, hipermarket, banka, apoteka, te veći broj uslužnih i prodajnih jedinica. Na raspolaganju gostima su parking i garaža. Hotel je kategoriziran sa 4 zvjezdice.

Hotel "Sax" se također nalazi uz cestu Doboj - Tuzla, u predgrađu i poslovnoj zoni grada. Raspolaže sa 2 apartmana, te 28 savremeno opremljenih soba, restoranom, salom za doručak, caffe-barom i ljetnom baštom, kao i parkingom. Hotel je kategoriziran sa 3 zvjezdice.

Uz spomenute hotele, gosti imaju mogućnost odsjedanja u **prenoćištu "Afrodita"** (smještaj u domaćinstvu), koje raspolaže sa 7 soba, a nalazi se svega 350 m od gračaničke čaršije. Onima, pak, koji cijene boravak u prirodnom okruženju, dalje od gradskoga centra, na raspolaganju je **Vila "Lejla i Nejla"**, na tromeđi mjesnih zajednica Vranovići, Piskavica i G. Lohinja, 2 km od regionalne ceste Gračanica - Bukva - Srebrenik. Vila se sastoji od 2 spavaće sobe, 2 kupatila, 2 dnevna boravka i kuhinje, sa terasama i dvorištem sa bazenom i kaminom.

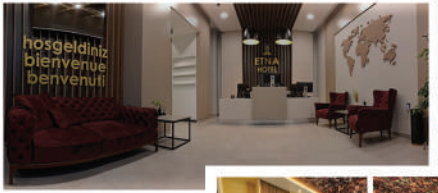

Bosanski kulturni centar (BKC) Gračanica ustanova je koja djeluje u oblasti informisanja i kulture. Ima dugu tradiciju (od 1959. g.), a radi u reprezentativnom objektu u centru grada. Glavni je organizator kulturnih dešavanja, ali i društveno-zabavnih događaja u Gračanici.

U sastavu BKC-a djeluje Narodna biblioteka "Dr. Mustafa Kamarić", ustanova sa stogodišnjom tradicijom (osnovana 1924. g.), kao i Radio Gračanica (osnovana 1969. g.), te Gradski muzej, koji je izrastao iz nekadašnje Zavičajne muzejske zbirke (osnovane 1975. g.).

Gradski muzej se nalazi u zasebnoj prostoriji i sastoji se od dvije izložbene cjeline: stalne zavičajne postavke i Spomen-sobe odbrane Gračanice (1992.-1995.). Zavičajna postavka obuhvata eksponate iz mineraloško-paleontološke, arheološke, numizmatičke i historijske, te etnografske kolekcije, koji svjedoče o dubokim korijenima i dugoj prošlosti Gračanice i okoline, kulturi i tradiciji ovoga kraja. Spomen-soba odbrane Gračanice obuhvata predmete, eksponate i dokumente iz perioda agresije na Bosnu i Hercegovinu i Odbrambeno-oslobodilačkog rata (1992.-1995.), koji svjedoče o zbivanjima i događajima na gračaničkom području u tom vremenu, ali su ujedno i svojevrstan spomenik svima koji dadoše doprinos odbrani ove zemlje i ovoga grada.

Postavka Gradskog muzeja otvorena je za individualne i grupne posjete - uz prethodnu najavu.

U toku cijele godine u Gračanici i širom gradskoga područja organiziraju se različiti društveno-zabavni, kulturni, sportski i ostali događaji.

Manifestacija ***Dani Gračanice*** (od sredine maja do početka juna), koja se organizira u povodu obilježavanja 25. maja - Dana odbrane Gračanice i 2. juna - Dana grada Gračanica, vjerovatno je "naživlje" razdoblje godine: gotovo svaki dan se dešava neki kulturni, sportski ili zabavni događaj.

Tradicionalna manifestacija koja se organizira više od dva desetljeća jesu i ***Ljetne večeri pod lipama Gračanice***, uvijek s bogatom ponudom koncerata, pozorišnih predstava, književnih promocija, izložbi...

U novijem razdoblju, pokrenuta je i manifestacija ***Zima u Gračanici*** (u toku decembra i januara), uvijek s raznovrsnim kulturno-zabavnim sadržajima - od zimskog bazara do popularnog klizališta.

Uz spomenuti ***Gračanički vašer***, u ovome gradu se već godinama organizira i ***sajam poduzetništva i obrta "Grapos Expo"***, kao sajam ženskog poduzetništva ***"Zlatne ruke Gračanice"***.

Brojne sportske i kulturne manifestacije održavaju se i po okolnim mjesnim zajednicama: od malonogometnih turnira, smotri folklora i kulturno-umjetničkog stvaralaštva, pa do tradicionalnih manifestacija usmjerenih na očuvanje tradicije.

GRAČANICA

Osjeti duh bosanske čaršije

Izdavač: Turistička zajednica grada Gračanica • Za izdavača: Edin ibrišević • Tekst i dizajn: Edin Šaković • Fotografije: E. Šaković, H. Puškar, E. Kahrimanović, H. Čalić, F. Mešić, Gradski muzej Gračanica (fototeka), Turistička zajednica grada Gračanica, Grad Gračanica, Radio Gračanica, BKC Gračanica, MTB "Trebava", ARK Gračanica • Gračanica, 2024. godine.

TURISTIČKA ZAJEDNICA
GRADA GRAČANICA